

ARKÆOLOGISK FORUM

47 · 2023

INDHOLD · 47 · 2023

Vølvens nye klæder Bo Jensen	4
Nyt netværk om "Den Løsfundne Kulturarv" Line Bjerg & Kirstine Pommergaard	14
Autovektorisering af gamle feltplaner Erfaringer fra digitaliseringen af Vorbasse-udgravningen Esben Schlosser Mauritsen	22
Strategisk Forum En ny tradition i dansk arkæologi Jesper Hansen	30
Fremtidig arkæologi inspireret af Niels Bohr – En diskussion af anvendt naturvidenskab i den arkæologiske praksis* Pernille Pantmann	36
"Selv"-sving! Metaldetektoren som en del af arkæologernes ekspertise Severin Tobias Mortensen	54

*) Peer reviewed

"Selv"-sving!

Metaldetektoren som en del af arkæologernes ekspertise

Severin Tobias Mortensen

Abstract

Do-it-yourself!

Archaeological Application of the Metal Detector by professional archaeologists

Today, the metal detector is one out of many different technological tools in the archaeological "toolbox" that is used on a regular basis in archaeological surveys and excavations. But the metal detector is not used by the professional archaeologist. More than often the metal detector surveys are "outsourced" to amateur archaeologists. In this article I will, based on three archaeological sites in Northern Zealand, discuss how systematic detector surveys can be beneficial, when excavating and interpreting archaeological sites. I also take a closer look at how professional archaeologists can become more involved with metal detector surveys during excavations.

Bevæggrunden for at skrive denne debatartikel opstod i forbindelse med min deltagelse i seminaret *Ny forskning i gammelt jern* ved Københavns Universitet i marts 2021. I kraft af min store interesse for detektorarkæologi var det specielt andre kollegers strategier og erfaringer med brugen af detektor på udgravningen af de komplekse jernudvindingslokaliteter, jeg havde mit fokus på. De adspurgte oplægsholdere berettede imidlertid om, at der ikke eller kun i begrænset omfang var afsøgt med detektor ved undersøgelserne. Som detektorarkæolog var jeg i første omgang overrasket over dette, men man kommer sjældent lang ved at være forsmået. I stedet gav det mig stof til eftertanke.

Den arkæologiske værktøjskasse rummer i dag en bred vifte af teknologiske hjælpemidler, der dagligt bliver anvendt i arbejdet med at finde, dokumentere og bevare Danmarks fortid. Erfarne arkæologer kan stadig huske anstrengelserne med opmåling og oversigtsplaner i tiderne før GPS og GIS. Metaldektoren har, siden den blev introduceret i dansk arkæologi i slutningen af 1970'erne, været et af de redskaber, vi har kunne benytte os af i felten. Det er imidlertid ikke blandt professionelle arkæologer, at dektoren har vundet indpas. Frivillige detektorførere har derimod siden 1970'erne dygtiggjort sig i vidt omfang. Særligt inden for de seneste ti år har beretninger om opsigtsvækkende genstands- og skattefund fra Danmark (se fx Grundvad et al. 2017) været en indirekte faktor til, at "detektor-fænomenet" er blevet en folkehobby (Mortensen 2019:32). Det relativt lille antal af professionelle arkæologer, der egenhændigt kan anvende detektorer, gør, at denne del af det arkæologiske arbejde ofte "outsources" til frivillige detektorførere. Måske er det fåtallige antal professionelle detektorarkæologer en af grundene til, at dektoren i nogle tilfælde end ikke bliver en del af undersøgelsesarbejdet. Frivillige er dog ofte en integreret del af museernes hverdag og identitet, og fra museernes side er det naturligvis vigtigt at have et godt tilhørsforhold til disse. Som andre arkæologer før mig har bekendtgjort, kan deres betydning for dansk arkæologi ikke undervurderes (se eks. Dobat & Jensen 2016).

Med udgangspunkt i tre arkæologiske undersøgelser foretaget af Museum Nordsjælland vil jeg i denne artikel diskutere et par faglige og metodiske spørgsmål, der opstod i kølvandet på seminaret: Kan systematiske detektorafsøgninger medvirke til at beskrive lokaliteter mere nuanceret, end hvis man havde været denne tilgang foruden? Hvorfor varetages det detektorarkæologiske arbejde ikke i større udstrækning af de professionelle arkæologer?

Professionel detektorarkæologi

Relevante arkæologiske undersøgelser kan gennemføres, uden at et eneste anlæg undersøges med detektor. Udstyret med spade og graveske kan arkæologen også finde metalgenstande, men sandsynligheden for at selv

større metalgenstande bliver fundet, daler utvivlsomt væsentligt. I Slots- og Kulturstyrelsens (SLKS) udgravningsstrategier omkring lokaliteter dateret fra bronzealder til nyere tid er der da også generel enighed om, at anvendelsen af detektor er fordelagtig som en del af udgravnings- og indsamlingspolitikken. Af fordele nævnes:

- Arealer, der forandrer status fra åbent land til bebygget areal, kan indgå i fremtidige analyser af detektorfund.
- Viden om den enkelte lokalitet øges.
- Afsøgningens resultat – fund eller ej – giver en væsentlig brik til forståelse af pladsens rolle lokalt, regionalt og nationalt. (Feveile 2019:31)

Der nævnes også ulemper ved detektorafsøgningerne:

- Det tager tid, som ofte er en mangelvare i forbindelse med forundersøgelse og ofte også i perioden frem mod evt. slutundersøgelse.
- Afgrøder kan vanskeliggøre en afsøgning.
- Ofte råder museet ikke selv over personale, der kan gennemføre afsøgningen.
- Der kræves erfarne detektorførere, der mestrer både deres metaldetektor, er systematiske og kan håndtere og levere data ved hjælp af sporlog. (Feveile 2019:32)

Fællesnævneren er her, at et arbejde, der på tværs af perioder i SLKS's strategier, vurderes som af stor betydning for det samlede arkæologiske fundbillede, for nuværende er dybt funderet i en afhængighed af frivillig arbejdskraft og de involverede personers individuelle kvalifikationer.

De arkæologiske strategier om brug af detektor

"Med inddragelsen af metaldetektoren som en mere integreret del af den arkæologiske undersøgelsespraksis vil der fremadrettet kunne skabes et bedre grundlag for vurdering af metallernes udbredelse på de enkelte bopladser, ligesom det kan give et mere nuanceret billede af genstandsinventaret (...)" (Rasmussen 2019:12)

"Der bør derfor i den kommende strategiperiode være fokus på, at der, på arealer der forundersøges og evt. slutundersøges, i langt højere grad end hidtil, bliver gennemført en kvantitativ og kvalitativ afsøgning med metaldetektor, dvs. på en måde, hvor afsøgningen dokumenteres på tilsvarende måde som den øvrige arkæologiske for- og slutundersøgelse." (Feveile 2019:31)

Hos Museum Nordsjælland har systematiske detektorafsøgninger været et særligt fokusområde. På baggrund af den faglige argumentation har de budgetansvarlige arkæologer så vidt muligt inkluderet detektorsøgninger ved relevante forundersøgelser og/eller udgravninger. I kraft af at museet har rådet over professionelle arkæologer med den påkrævede erfaring til gennemførelse af detektorafsøgningerne, har vi kunnet eliminere hovedparten af de påpegede ulemper. Naturens luner og markernes afgrøder kan vi dog ikke altid gøre meget ved.

Lokaliteterne omtalt nedenfor er undersøgt af undertegnede, der har ca. 10 års erfaring med detektorsøgninger. På udgravningen af Markedspladsen afsøgte undertegnede i samarbejde med en kollega med ca. ½ års erfaring i detektorbrug.

Et kig på Kelleris Hegn, Espergærde

I efteråret 2020 forundersøgte Museum Nordsjælland ca. 12 hektar nær Kelleris Hegn ved Espergærde. Tidligere afsøgninger på markarealerne af en frivillig detektorfører havde resulteret i enkelte, relativt spredte genstandsfund dateret til middelalder. Umiddelbart nordvest for undersøgelsesområdet kendtes også lokaliteten Sindshvile, hvor der i 1991-92 blev udgravet ni treskibede langhuse, to staklader samt omgivende hegn fra perioden mellem ca. år 0 til ca. 700 e.Kr. Gårdenes beboere havde ernæret sig ved landbrug, og antageligt udvundet jern af myremalmen fra de nærliggende vådområder kaldet Rolighedsmoserne. Samlet set en god indikation af, at der var mulighed for metalfund. Det blev derfor besluttet at bruge detektor.

"Formålet med brugen af detektor på Kelleris Hegn udgravningen var flerstrengt. Fra forundersøgelsen var det kendt, at der var tale om en lokalitet med jernudvindingsfund. Brugen af detektor var interessant i forbindelse med at identificere anlæg og områder med slagter. Hvis dette viste sig at være muligt, kunne det bruges til at prioritere bestemte områder og anlæg. Håbet var, at anlæg med slagter kunne undersøges mere detaljeret fra start, hvis det allerede før udgravningen var kendt, at de havde et indehold af jernudvindingsrelaterede genstande. Det vil især have stor betydning i forbindelse med jernudvindingsovne, der ofte kun er bevaret i en ringe dybde." (Andersen, J. S., Personlig meddelelse, 1. februar 2022)

Alle afdækkede anlæg plus pløjelaget i de områder, hvor der fremkom huskonstruktioner, blev afsøgt i ti centimeters intervaller med detektor. Som beskrevet ovenfor indbefattede udgravningsstrategien blandt andet et ønske om at belyse sporene efter jernudvinding. Detektorer kan, alt afhængigt af producent og ekstra udstyr, indstilles på et utal af måder afhængigt af hvor og hvilke genstande, der søges efter. Eksempelvis kan arbejdet mål-

rettes ved hjælp af anvendelsen af forskellige søgehoveder. Søgningen kan således tilpasses efter søgedybde, metalkoncentrationen i jorden, størrelsen af genstandene og så fremdeles. Arealer og anlæg, der umiddelbart synes tørt for genstande, kan ofte kaste nye fund af sig, hvis man veksler imellem søgehoveder med forskellige egenskaber. En arbejdsproces, der kan lyde som meget omfattende, men som i realiteten ikke er særlig tidskrævende eller ekstra bekostelig. De grundlæggende færdigheder ved anvendelsen af detektor kan relativt hurtigt tilegnes, men som ved så meget andet kræver det en portion tålmodighed, indlæring og vedligeholdelse for at mestre det. Vigtigst af alt i brugen af detektor er dog kombinationen med den fagarkæologiske viden om arkæologiske udgravningsprocesser. Altså – detektorfundne genstande har sin berettigelse, hvor de kan bidrage til og indgå i det samlede fundbillede.

Der fremkom 32 metalgenstande fordelt på de fem udgravningsfelter i forskellige anlægstyper ved Kelleris Hegn (fig. 1). Det er hovedsageligt jerngenstande som eksempelvis søm og nagler, men også enkelte genstande af kobberlegeringer som en del af en spiralnål fra en fibula blev fremdraget. Endvidere fremkom der i flere anlæg også et stort antal slagger. Det fundne genstandsmateriale fra udgravningen er endnu ikke færdiganalyseret, men allerede i det indledende arbejde har detektorfundene været medvirkende til at åbne op for flere spørgsmål hos udgravningslederen:

“Et andet fokus var at undersøge, hvorvidt der på en plads med omfattende jernudvinding også var genstande af jern bevaret. Det vil være et element i tolkningen af denne type pladser set i forhold til periodens andre bopladser. Fund af jerngenstande vil også kunne belyse, om der er en direkte sammenhæng mellem den udvinding, der er foregået på pladsen, og det jern, der er brugt til forskellige genstandstyper på stedet.” (Andersen, J. S., Personlig meddelelse, 1. februar 2022)

Den systematiske anvendelse af detektor ved Kelleris Hegn øgede mæng-

Eftersøgning af slagger med detektor

Arbejdet med detektor på en lokalitet med jernudvinding som Kelleris Hegn kræver, at man lærer at udskille slaggen fra især varmpåvirkede sten, da disse to emner giver et tilnærmelsesvis enslydende udslag. Med et ellipseformet højfrekvent søgehoved til XP DEUS I, i intervallet mellem 78-80 kHz, kunne slaggen tydeligere udskilles. Dette set up gør det muligt at finde anlæg, der indeholdt slagge, inden disse blev fuldt afrømmet.

Fig. 1. Oversigts- og detailkort af udgravningen ved Kelleris Hegn med detektorfund markeret med rød prik. I øverste højre hjørne er en af de fundne jernnagler. Illustration: Jakob S. Andersen, Museum Nordsjælland.

Fig. 2. 1 Sechsling (6 Pfennig (1/96)), 1622-37, Wismar. Fundet ved forundersøgelsen af Markedspladsen, Hillerød. Foto: Severin T. Mortensen, Museum Nordsjælland.

den af metalfund betydeligt, hvis der sammenlignes med den nærliggende lokalitet med jernudvindingsaktivitet, Sindshvile, hvor detektor ikke blev anvendt. De mange metalfund gav mulighed for at danne et nyt og mere fyldestgørende indtryk af jerngenstandes forekomst og fordeling ved en boplads med jernudvinding. Større indblik afføder tit nye spørgsmål. Det er også tilfældet ved Kelleris Hegn. Her har metalfund i flere af kogestensgruberne både skabt undren og givet en ny interesse for disse gruber. En anlægstype som ellers ofte er blevet nedprioriteret i udgravningssammenhæng. Det er en nærliggende tanke, at systematiske detektorafsøgninger på andre sammenlignelige lokaliteter andre steder i Danmark på samme måde kunne resultere i nye observationer og indfaldsvinkler.

Et kig på Markedspladsen, Hillerød

Forud for opførelsen af et hotel centralt i Hillerød forundersøgte Museum Nordsjælland i februar 2021 den tidligere markedsplads i byen. Der var tale om et ca. 3000 m² stort areal, ca. 500 meter i fugleflugtslinje fra Frederiksborg Slot. Markedspladsen lå i udkanten af den oprindelige Hillerød by, hvor det var kendt, at der førhen havde været losseplads for byens og muligvis slottets affald (Hermansen 1925). Strategien var udgravningsmetodisk at undersøge i alt 21, ca. 2-4x2 meter brede søgehuller. Jorden blev trukket af i tynde lag og intensivt afsøgt med detektor. Undersøgelsesniveauet blev valgt ud fra, at områdets historik indikerede, at der kunne forventes en stor mængde metalgenstande. Arbejdshypotesen blev bekræftet, da blandt andet mønter (fig. 2), sammen med genstandstyper såsom keramik, tidligt i arbejdsprocessen understøttede dateringerne af de tidligste fremfundne lag til starten/midten af 1600-tallet. Det er en periode, hvorfra vi arkæologisk set endnu ikke ved så meget om Hillerød by og dens udvikling. Detektoren spiller her en vigtig rolle, da mange af de daterende genstande som mønter, plomber, segl mv. meget let overses, når de er indsmurt i mudder eller indkapslet i jord. På baggrund af resultaterne blev ca. 2400 m² indstillet til udgravning, der blev foretaget i juni-november 2021.

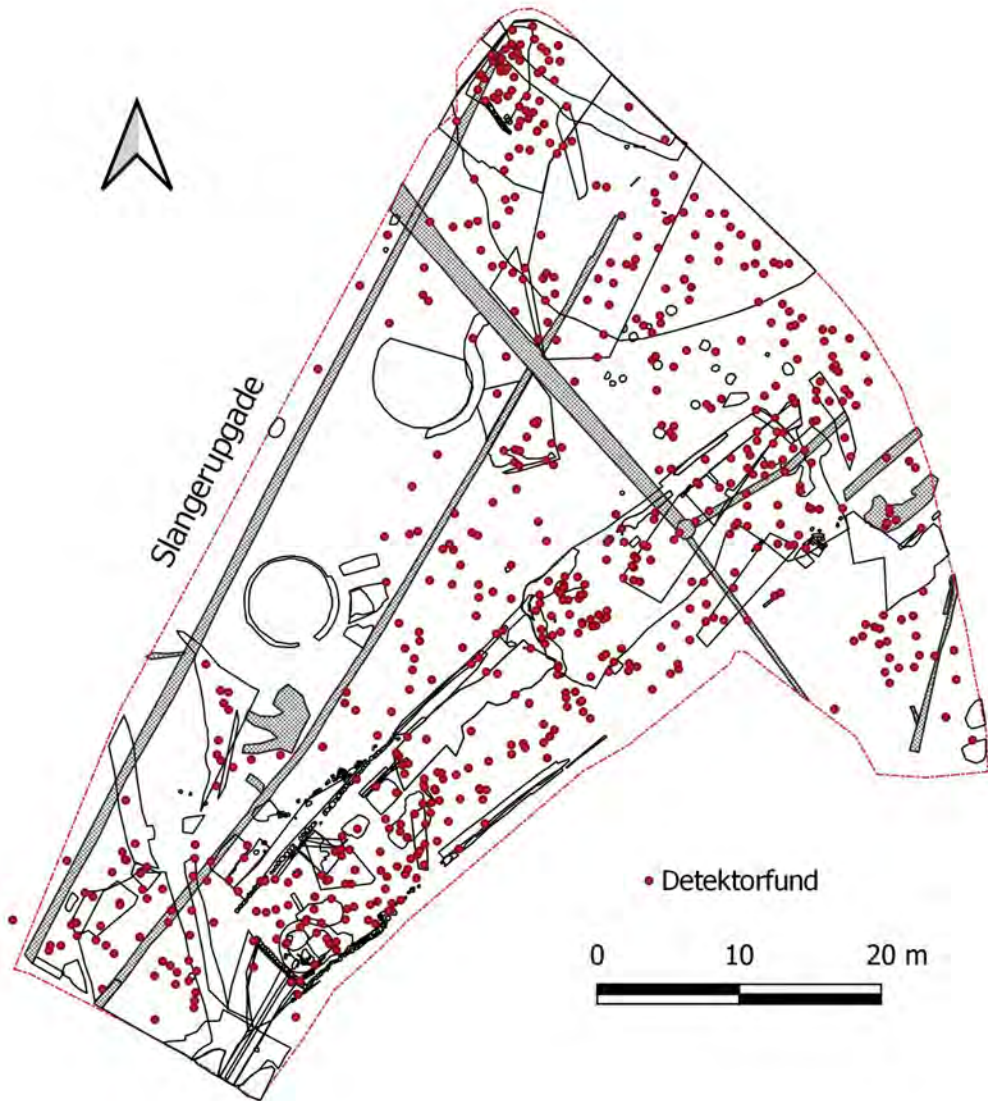

Fig. 3. Oversigtskort af udgravningen ved Markedspladsen med detektorfund markeret med rød cirkel. Illustration: Nina Heineth, Museum Nordsjælland.

Fig. 4. Landsknægt ca. 1550-1600, fra udgravningen ved Markedspladsen. Foto: Nina Heineth, Museum Nordsjælland.

"Ved udgravningen af Markedspladsen blev det prioriteret højt at afsøge så store mængder af affaldslaget med detektor som muligt. Grundet arealets størrelse og fundmængdens omfang var det ikke muligt at udgrave hele affaldslaget manuelt/intensivt (...). Alle identificerbare metalfund med undtagelse af jernsøm/-nagler, blev registreret med GPS, indsamlet og beskrevet. Herved er der opnået en metalfundkvantitet, som er af afgørende betydning for den samlede fundmængdes potentiale." (Seehusen, C. Personlig meddelelse, 1. februar 2022).

Udgravningsmetoden med at afrømme større flader i tynde lag på ca. 5-10/20 cm med gravemaskine i kombination med systematiske detektorafsøgninger er ikke nyskabende. Det er dog absolut den til dato mest effektive metode til at opnå de bedst mulige observationer og metalfund (Søvsø & Jensen 2019: 11). Mere komplicerede stratigrafier og/eller anlæg samt svært tilgængelige områder blev udgravet mere intensivt ved hjælp af mindre gravemaskiner samt ved håndkraft. De systematiske detektorafsøgninger har resulteret i intet mindre end 611 indmålte metalgenstande (fig. 3) med en utrolig stor genstandsdiversitet. De ældste fund fra 1600-tallet lå i 3-3,5 meters dybde og fortrinsvis i den vestlige del af udgravningsfeltet. Under udgravningen blev soldning af de afdækkede lag prioriteret højt. Havde lagene ikke på forhånd været afsøgt med detektor, ville man formodentlig have fundet flere metalgenstande i soldet, end det her var tilfældet. Det

Fig. 5. Seglstampe (spejlvendt) start 1600-tallet, med tydeligt våbenskjold med enhjørninger og tern. Seglstampen har tilhørt et af medlemmerne fra Budde-slægten. Foto: Severin T. Mortensen, Museum Nordsjælland.

Fig. 6. Arbejdstegn i bly, ca. 1560-1620, med stempel af en arbejder i snævert sluttende dragt, set fra højre der løfter med begge hænder en gække over sit hoved. Forneden til venstre ses en rest af en mur. Foto: Severin T. Mortensen, Museum Nordsjælland.

samlede antal metalfund i soldet ville dog med stor sikkerhed ikke have været tilnærmelsesvis den nu kendte størrelse. En følgeslutning kunne således – fejlagtigt – havde været den, at metalgenstande til dels var fraværende.

Nogle af udgravningens væsentligste genstande er fundet ved hjælp af detektor. En opfyldt sø i den nordvestlige del af Markedspladsen var et af områderne med flere interessante genstande. I de meget fedtede og mudrede lag blev der fundet en lettere bukket men særdeles velbevaret guldbelagt pragtdolk af landsknægtype (fig. 4), et signetstempel, der sandsynligvis har tilhørt et medlem af Budde-slægten (fig. 5) og en 58 cm lang sværdklinge. I samme område blevet også fundet flere af de i alt 19 arbejdstegn, der formentligt kan relateres til byggeriet af Frederiksborg Slot (fig. 6) (Sømod 2007). Disse arbejdstegn udvider fundtypen fra tre kendte eksemplarer til en selvstændig materialegruppe med potentiale for videre forskning. Fordelt i udgravningsarealet blev også fundet et stort antal mønter fra slutningen af 1500-tallet til begyndelsen af 1800-tallet.

"(...) der er opnået møntfund i en sådan kvantitet, at der tegner sig et repræsentativt og realistisk billede af, hvilke mønttyper, der forekommer hyppigst i en given kontekst, hvilket bl.a. gav en værdifuld præliminær (terminus post quem) datering af de relevante lag/anlæg allerede mens feltarbejdet endnu pågik." (Seehusen, C. Personlig meddelelse, 1. februar 2022).

På Markedspladsen, hvor der var gode bevaringsforhold, blev der også fundet store mængder af keramik, kridtpibefragmenter, dyreknogler, læder og træ. Af de mere særegne genstande kan nævnes fund af importeret kinesisk porcelæn, flotte dekorerede glasskår, tønder og træsko. Et 17x9 meter stortstensat damanlæg, der ikke var beskrevet i de historiske kilder, blev også afdækket på pladsen.

Arkæologiske data går let tabt, når maskinerne overtager, og større eller mindre dele af et udgravningsareal i byarkæologisk kontekst ikke udgraves stratigrafisk (Søvsø & Jensen 2019:11). Selv de større genstande kan være vanskelige at opdage alene ved hjælp af synet. Genstandene kunne således let have været gravet op med maskinen, kørt væk og dermed aldrig opdaget. Alternativet havde været at udgrave samtlige kvadratmeter med graveske i kvadrater. En tidskrævende proces, der ved nutidens nøddudgravninger må anses for at være urealistisk.

Der er en række hensyn at tage, før en udgravning kan foretages hensigtsmæssigt ud fra de omtalte principper. Grundlæggende er der i forbindelse med byudgravninger flere sikkerhedsmæssige aspekter, som der skal tages højde for. Dernæst kommer selvfølgelig den faglige ekspertise. En forudsætning er selvfølgelig også, at detektorføreren har erfaring med at bruge detektoren. Maskinel udgravning foregår i højt tempo og i lag, som kan indeholde særdeles store fundmængder. Detektorføreren skal derfor være i stand til at udføre en præliminær faglig vurdering af hvert enkelt fund samt udføre den tekniske opmåling, så samtlige fund med det samme bliver registreret med GPS og tildelt fundnummer. Vurderingen i felten giver en tidsbesparelse, når fundmaterialet efter endt udgravning skal gennemgås. Ovennævnte metode fordrer, at detektorføreren kan være til stede dagligt under hele udgravningen. En så intensiv afsøgningsmetode kan ikke gennemføres, hvis detektorføreren på frivillig basis skal tilkaldes efter behov.

Et kig på Smørkilde Bakke, Hillerød Syd

I den sydlige del af Hillerød ligger et omtrent 124 hektar stort område kaldet Smørkilde Bakke. Blandt de frivillige detektorførere havde lokaliteten længe været kendt som et "hotspot" for metalgenstande. Siden de første fund blev indleveret til Museum Nordsjælland i 2014, har detektorførerne således indleveret mere end 300 genstande. Hovedparten af fundene kan dateres fra starten af yngre germansk jernalder omkring 530 e.Kr. frem til slutningen af middelalderen/begyndelsen af renæssancen. Da museet i 2016 fik mulighed for at forundersøge 34 hektar af området, var denne forhåndsviden medvirkende til, at detektoren blev tiltænkt en væsentlig rolle i undersøgelsen.

I søgegrøfterne fremkom et relativt stort antal anlæg og konstruktioner, der

Fig. 7. Et af de mere særprægede genstande fra Smørkilde Bakke. En griffibula, ca. 1050-1150 e.Kr. fundet ved forundersøgelsen i 2016. Foto: Museum Nordsjælland.

dateringsmæssigt umiddelbart stemte overens med de indleverede metalgenstande. Man havde på flere spredte bopladser på stedet blandt andet fundet resterne efter, hvad der måske er landsbyen Egespur, hvis beliggenhed hidtil havde været uvis. Skriftlige kilder beretter om landsbyen Egespur tidligst i 1495. Senere i 1547 omtales Egespur som en stor landsby med ti gårde, med en vandmølle og med hovedgården Favrholt. I 1558 fører kongelig ordre til nedlæggelsen af landsbyen (Beyer & Jarrum 1995:5f). De systematiske detektorafsøgninger i ca. 10 cm intervaller, særligt i området hvor størstedelen af de indleverede metalgenstande var fundet, gav gode resultater. Ved forundersøgelsens afslutning var der således blevet fundet omtrent 250 metalgenstande (fig. 7). Hovedparten af genstandene var blevet fundet i pløjelaget. Afsøgningerne af de afdækkede anlæg i søgegrøfterne tilvejebragte dog også flere fund (fig. 8). I 2021 stod Museum Nordsjælland foran at undersøge endnu 90 hektar på arealet. På baggrund af erfaringerne fra forundersøgelsen i 2016 var detektorafsøgninger også her indtænkt som en vigtig faktor fra begyndelsen. Som ved den første forundersøgelse fremkom der i søgegrøfterne et relativt stort antal anlæg. I perioden fra omkring 500 f.Kr. og frem til ca. 600-700 e.Kr. har der tilsyneladende ligget bopladser spredt ud over hele arealet. Fra omkring 6-700 e.Kr. har bosætningen rettet sig mod præcist Smørkilde Bakke, hvor det tidligste Egespur bliver anlagt. Den omfattende aktivitet på og omkring Smørkilde Bakke i oldtiden og middelalderen stemmer overens med det billede, de arkæologiske undersøgelser gav af de nærliggende lokaliteter Klimaparken Solrødgård, Supersygehuset og den kommende bydel Favrholt. Alle undersøgelserne underbygger, at det har været et særdeles attraktivt område at leve og bo i.

Høje afgrøder på det forundersøgte areal besværliggjorde i stort omfang mulighederne for systematiske detektorafsøgninger af pløjelaget. Ved forundersøgelsen i 2021 blev det derfor besluttet at koncentrere afsøgningerne

omkring anlæg/kulturlag og søgegrøfterne i de områder, hvor der tidligere var fremkommet metalfund. Afsøgningerne gav i alt 85 genstande. I anlæg, der umiddelbart kunne relateres til middelalderbebyggelsen, blev der fundet flere mønter, spænder mv. Disse fund var medvirkende til en indsnævring af et anlægs/kulturlags kronologiske kontekst. Detektorafsøgningerne demonstrerede endvidere, at flere gruber, stolpehuller og særligt lavninger, der ved første øjekast fremstod som sterile og fundtomme kan indeholde særdeles interessante metalgenstande. Undersøgelse med detektor af anlæggene kan således give yderligere viden om områdets materielle kultur. Endelig kan detektorafsøgningernes resultater være en inkluderende faktor i argumentationen for at indstille et område til udgravning. Det kan ske i de tilfælde, hvor arealer, der ellers har været opfattet som værende anlæg/områder af mindre interesse, bliver opdaget via de detektorfundne genstande.

Beretningen om de flere tusinde års aktiviteter og bebyggelse på Smørkilde Bakke er særdeles omfattende og kompleks. Udgravningerne vil give store mængder af ny viden omkring eksempelvis landsbyernes opståen i Nordsjælland. Et område som stadig er meget underbelyst. Der er mange aspekter af disse spørgsmål, som detektorfundene her kan hjælpe med at belyse. De tidligere fremsatte argumenter for systematiske detektorafsøgninger af professionelle er således også fordelagtige at inddrage i dette tilfælde. Smørkilde Bakke adskiller sig dog på specielt ét punkt fra de to øvrige undersøgelser – nemlig omfanget. De to forundersøgelser plus de indleverede genstande fra private detektorafsøgninger havde påvist, at pløjelaget skulle anses som en betydningsfuld kontekst (se fx. Martens & Ravn 2016), idet der i dette lag fandtes et stort antal metalgenstande. Man kan i den slags situationer ty til at udvælge særlige interesseområder til afsøgning, eller man kan vælge udelukkende at afsøge afdækkede anlæg. En opgave detektorarkæologen kan løse, men skal den komplette undersøgelse foretages, kommer visionen om professionel detektorafsøgning til kort. Tilfredsstillende systematiske detektorafsøgninger kan umuligt gennemføres inden for rimelighedens og ikke mindst budgetternes grænser på et areal, der strækker sig over 124 hektar. I tilfælde hvor pløjelaget i større områder ønskes systematisk afsøgt, må et samarbejde med frivillige detektorførere arrangeret af museet foretrækkes.

Detektorarkæologi

De fleste vil nok være enige om, at metaldetektoren har sin berettigelse som en del af det faste inventar i den arkæologiske værktøjskasse. Emnet er klart beskrevet i SLKS's retningslinjer for arkæologiske undersøgelser fra bronzealder til nyere tid og i et utal af arkæologiske artikler, hvor detektorens egnethed og fundene er påskønnet. Som demonstreret i de tre eksempler har metalfund indleveret af frivillige detektorførere samt inddragelsen af systematiske detektorafsøgninger af professionelle arkæologer hos Museum

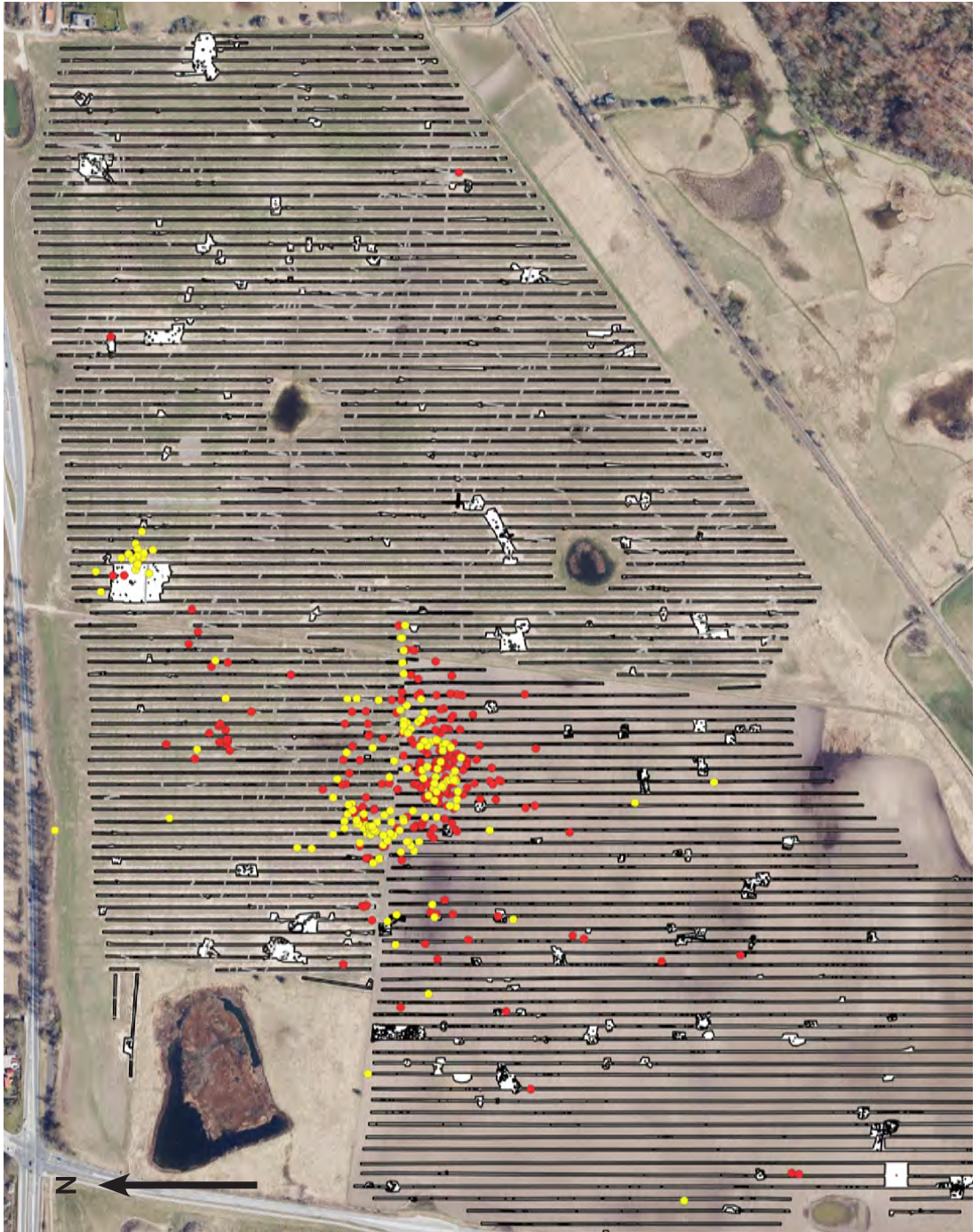

Fig. 8. Oversigtskort af forundersøgelsen af Smørkilde Bakke der viser de indmålte detektorfund. Røde prikker angiver møntfund, gule prikker angiver alle andre detektorfund. Illustration: Severin T. Mortensen, Museum Nordsjælland.

Nordsjælland da også i vidt omfang givet pote. Den viden, der således er opnået om fx dateringsrammerne, funktion(er), fundudbredelse/-spredning og ikke mindst den materielle verden på den enkelte lokalitet er betydningsfuld. De frivillige detektorføreres berettigelse ved private afsøgninger af marker, museal hjælp ved afsøgning af selvfundne skattefund ol. eller afsøgninger af større arealer arrangeret i samarbejde af museet diskuteres ikke. Min agenda er udelukkende, at de professionelle detektorarkæologer bliver en del af de i forvejen aktive arkæologer i det daglige museale arbejde.

Det er i dag blevet mere og mere en selvfølge, at detektoren bliver anvendt på relevante arkæologiske udgravninger. Kun et fåtal af professionelle arkæologer har dog kvalifikationer og erfaringen endsige muligheden for at gennemføre afsøgningerne med det til tider tilstedeværende tidspres med flere udgravninger på samme tid. Det er således i de fleste tilfælde de frivillige detektorførere, der står for afsøgningerne i museal sammenhæng. Er de frivillige detektorførere ikke kompetente? Jo, det er de. Utvivlsomt. En stor del er højt kvalificerede, omhyggelige og har en omfattende viden om fortiden og dens genstande. Et argument for, at de frivilliges detektorfærdigheder benyttes i udgravningssammenhæng, er således også tit, at de er "dygtigere end os". Hvorfor ikke nyde godt af deres kompetencer og som arkæolog tage ved lære og derved trække detektorarkæologien i en mere professionel retning? Uddannede arkæologer arbejder på stedet og har overblikket. Ét godt argument for "professionaliseringen" er netop det, at den professionelle detektorarkæolog kan forventes at være til stede på alle hverdage mellem 8-16, i modsætning til de frivillige, der ofte har andet arbejde, og derfor ikke kan lægge samme energiniveau for dagen. Professionelle detektorarkæologer inddraget i undersøgelserne vil derfor sammen med de øvrige arkæologer kunne varetage alle aspekter af de arkæologiske udgravninger. Hovedparten af de tidligere nævnte ulemper ved detektorafsøgninger i forbindelse med arkæologiske undersøgelser vil således i fremtiden for altid kunne være fortid.

Spørgsmålet er så, hvordan professionaliseringen af detektorarkæologien kan blive implementeret som en del af hverdags-arkæologien? En idé, der blev foreslået til mig af en god kollega, var muligheden for oprettelsen af et forum eller et netværk, hvor strategier, metoder og erfaringer om detektorarkæologi kunne diskuteres og deles – i stil med fx MUD-gruppen. Skridtet videre i denne tankerække kunne være afholdelsen af et seminar, hvor eksempelvis detektorens brugsprincipper og funktioner demonstreres. Det er ofte i denne indledende indlæringsfase, at man mister modet, da moderne detektorer har et utal af indstillingsmuligheder. Jeg står gerne i første række for at hjælpe, og jeg håber her i gennem at have formået at medvirke til, at flere får lyst til at forsøge sig med at svinge detektorerne.

Referencer

Beyer, F. & E.A. Jarrum 1995: *Favrholm – en kulturhistorisk undersøgelse*. Nordsjællandsk Folkemuseum.

Dobat, A. S. & A. T. Jensen 2016: "Professional Amateurs". Metal Detecting and Metal Detectorists in Denmark. *Open Archaeology* 2016 (2), 70-84.

Feveile, C. 2019: *Arkæologiske strategier for udgravninger i Danmark. Afsøgning med metaldetektor*. https://slks.dk/fileadmin/user_upload/SLKS/Omraader/Kulturarv/Arkaeologi__Fortidsminder_og_diger/Arkaeologiske_strategier/PDF-udgaver/PDF_fra_juli_2019/Strategi_Jernalder_og_Vikingetid.pdf (tilgået 01.03.2022)

Grundvad, L., N. Schaadt & B. Ejstrup 2017: *Fæsteds-katten – Danmarks største guldskat fra vikingetiden*. Turbine & Museet på Sønderkov.

Hermansen, V. 1925: *Hillerød Bys Historie indtil 1864*. Gyldendal.

Martens, J. & M. Ravn (red.) 2016: *Pløvejord som kontekst. Nye udfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Portal forlag og Kulturhistorisk museum, Arkeologisk seksjon.

Mortensen, S. T. 2019: Fra øjne til ører. Et kig på detektorarkæologiens forskningshistorie i Danmark. *Fund & Fortid*, nr. 3, 32-35.

Rasmussen, A. 2019: *Arkæologiske strategier for udgravninger i Danmark. Detektorbrug*. https://slks.dk/fileadmin/user_upload/SLKS/Omraader/Kulturarv/Arkaeologi__Fortidsminder_og_diger/Arkaeologiske_strategier/PDF-udgaver/PDF_fra_juli_2019/Strategi_Bronzealder.pdf (tilgået 01.03.2022)

Sømod, J. 2007: *Poletter & pengetegn i Danmark siden stenalderen og indtil omkring 1960*. Del 3. Jørgen Sømod.

Søvsø, M & J. J. Jensen 2019: *Arkæologiske strategier for udgravninger i Danmark. Undersøgelse*.

https://slks.dk/fileadmin/user_upload/SLKS/Omraader/Kulturarv/Arkaeologi__Fortidsminder_og_diger/Arkaeologiske_strategier/PDF-udgaver/Strategi_Middelalderby.pdf (tilgået 01.03.2022)

Forfatteroplysninger:

Severin Tobias Mortensen,
detektorarkæolog, Museum
Nordsjælland
Forfatteren kan kontaktes på:
stm@museumns.dk

ARKÆOLOGISK FORUM

Redaktion

Anna Beck (ansvarshavende redaktør)

Jette Rostock

Kamilla Ramsøe Majland

Mette Palm

Ole Thirup Kastholm

Signe Lützu Pedersen

Susanne Klausholm Dolleris

© Forfatterne og Arkæologisk Forum

Artikler, indlæg og billeder må ikke gengives i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen eller forfatterne.

Skriv til Arkæologisk Forum

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag.

Kontakt redaktion@archaeology.dk

Peer review

Artikler, som indeholder forskningsbidrag, bliver som udgangspunkt peer reviewed.

Abonnement

Oplysninger om abonnement eller medlemskab af FaF findes på www.archaeology.dk

Forsideillustration

Billederne stammer fra dette nummer side 6, 28 og 38.

Udgiver

Arkæologisk Forum udgives af FaF – Foreningen af Fagarkæologer

Grafisk tilrettelægning

Bente Stensen Christensen, girafisk.dk

Tryk

Stibo Complete

Oplag 210 stk.

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archeology.dk
www.archeology.dk

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift, der har til formål at bidrage aktivt til fagets udvikling og fremtid ved at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt.

Arkæologisk Forum ønsker at etablere et sted og en kontekst, hvor faglige såvel som fagpolitiske diskussioner kan finde sted.

I hvert nummer vil læseren blive mødt af en bred vifte af artikler – en mosaik, hvor delene tilsammen danner et aktuelt og mangfoldigt billede af videnskaben arkæologi, og hvor fagets dynamiske samspil med andre videnskaber, det politiske rum og det omgivende samfund træder klart frem.

Arkæologisk Forum udgives af Foreningen af Fagarkæologer, og henvender sig naturligvis til foreningens medlemmer, men også enhver anden, der interesserer sig for arkæologien samt dens rolle og vilkår i verden i dag.